

Eduskunnan hallintovaliokunta

Asia: Svenska Finlands folktingin kirjallinen asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä laiksi Digi- ja väestötietovirastosta annetun lain 2 §:n muuttamisesta, HE 140/2024 vp

Viite: Pyyntö saada kirjallinen asiantuntijalausunto hallintovaliokunnan 17.10.2024 pidettävään kokoukseen

Svenska Finlands folkting kiittää eduskunnan hallintovaliokuntaa mahdollisuudesta ottaa kantaa hallituksen esitykseen. Ehdotuksen mukaan Digi- ja väestötietovirastosta annetun lain 2 §:ä muutettaisiin siten, että viraston toimipaikkojen maantieteellisestä sijainnista määrättäisiin jatkossa viraston työjärjestyksessä valtioneuvoston asetuksen sijaan.

Lakisääteisen tehtävänsä mukaisesti Folktinget ottaa kantaa kysymyksiin, joilla on merkitystä ruotsinkielisen väestön kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta.

Johdanto

Digi- ja väestötietovirasto on valtakunnallinen kaksikielinen keskushallinnon virasto. Sillä on toimipaikka 36 kunnassa. Näistä kunnista 9 on kaksikielisiä. Toiminnassaan virasto edistää yhteiskunnan digitalisaatiota, turvaa tietojen saatavuuden ja tarjoaa asiakkaiden elämäntapahtumiin liittyviä palveluita.

Sekä hallitus että eduskunnan hallintovaliokunta ovat todenneet, että viraston tulee hoitaa tehtävänsä molemmilla kansalliskielillä perustuslain ja kielilain mukaisesti. Viranomaisen toimintaa järjestettäessä myös palveluiden saavutettavuudesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta on huolehdittava. (HE 233/2018 vp, HaVM 33/2018 vp)

Näin ollen kielellisten oikeuksien toteuttaminen kuuluu viraston perustehtäviin, ja sen tulee olla johtava periaate toimintaa ohjaavia päätöksiä tehtäessä.

Kielellisten vaikutusten arviointi

Ehdotuksen mukaan 2 § muutetaan siten, että viraston toimipaikoista määrättäisiin jatkossa Digi- ja väestötietoviraston työjärjestyksessä. Esitetyn muutoksen ei katsota vaarantavan kielellisten oikeuksien toteutumista.

Hallintoa järjestettäessä on noudatettava perustuslain 122 §:ä. Perustuslain esitöissä korostetaan sen tärkeyttä, että hallintoa järjestettäessä otetaan huomioon kielelliset perusoikeudet (17 §) ja turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään (HE 1/1998 vp). Eduskunnan perustuslakivaliokunta on korostanut lausuntokäytännössään, että kattavan kielivaikutusten arvioinnin tekeminen on välttämätöntä erityisesti silloin, kun hallinnollisilla muutoksilla voi olla vaikutusta kieliryhmien tosiasiallisiin mahdollisuuksiin saada palveluja omalla kielellään (mm. PeVM 1/2010 vp).

Lain 2 §:ä koskevissa säännöskohtaisissa perusteluissa viitataan valtion palveluiden saatavuudesta ja toimintojen sijoittamisen perusteista annettuun lakiin (728/2021). Palveluiden saatavuutta ja yksiköiden ja toimintojen sijoittumista koskevat päätökset tulee tehdä siten, että yhdenvertaisuus, kielelliset oikeudet ja muut perusoikeudet toteutuvat. Esimerkiksi kielellisten perusoikeuksien toteutumisen kannalta ennen päätöstä olisi arvioitava päätöksen kielellisiä vaikutuksia. Käytännössä toimipaikkaverkostoa koskevat kysymykset tulee käsitellä etukäteen toimivaltaisen ohjaavan ministeriön kanssa.

Folktinget korostaa, että kielellisten vaikutusten perusteellinen arviointi on tärkeää viranomaisen palveluverkoston muutoksia koskevia päätöksiä valmisteltaessa. Tämä vaikutusarviointi tulee myös huomioida päätöksenteossa. Kielelliset vaikutukset on arvioitava mahdollisimman aikaisessa vaiheessa valmisteluprosessia. Näin on mahdollista punnita erilaisia vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja valita se vaihtoehto, joka parhaiten turvaa kielelliset oikeudet.

Viranomaisen tulee etukäteen arvioida esimerkiksi, miten toimipisteiden sijaintipaikkoja koskevat päätökset vaikuttavat kielellisten oikeuksien toteutumiseen sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Tulevaisuusnäkökulman merkitys on keskeinen, koska päätös määrittää viranomaisen toimintaa pitkälle tulevaisuuteen.

Toimipisteiden sijaintipaikoilla on siis merkitystä kielellisten oikeuksien toteutumiselle ja hallinnolliset alueet kuuluvat kielellisten oikeuksien turvaamisen kulmakiviin (oikeusministeriön ohje kielellisten vaikutusten arviointiin 46/2016).

Yksityishenkilöihin kohdistuvat vaikutukset

Esityksellä ei arvioida olevan suoria vaikutuksia yksityishenkilöihin, mutta ehdotuksella voi olla epäsuoria vaikutuksia, jos virasto lakkauttaa tiettyjä toimipaikkoja. Tällöin käyntiasiointi saattaa näiden paikkakuntien läheisyydessä vaikeutua ja vaatia matkustamista. Erityisesti ne henkilöryhmät, jotka eivät osaa tai halua asioida sähköisesti kärsivät mahdollisesta toimipaikkaverkoston harvennuksesta.

Folktinget toteaa, että toimipaikan sijaintipaikan merkitys on keskeinen sen kannalta, millaiset mahdollisuudet ihmisillä on käydä virastossa siitä huolimatta, että käyntien osuus asioinnista on esityksen mukaan pienentynyt huomattavasti. Keskeinen yhdenvertaisuusperiaate on, että yksityishenkilöillä on oikeus valita, tapahtuuko yhteydenpito viranomaisen kanssa kasvotusten vai digitaalisesti. Kaikki eivät osaa tai heillä ei ole mahdollisuutta käyttää digitaalisia palveluita. Siksi viraston on varmistettava, että suomen- ja ruotsinkielisillä henkilöillä on samat mahdollisuudet valita

perinteisten ja digitaalisten palveluiden välillä heidän omalla kielellään. Tämä koskee myös digitaalisten palveluiden käyttäjätuen tarvetta.

Digitaalisten palveluiden osalta kielelliset oikeudet on varmistettava lainsäädännön nojalla samaan tapaan kuin perinteisten viranomaispalveluiden osalta. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan mukaan kielilaista johtuvat velvoitteet on otettava huomioon, kun luodaan uusia digitaalisia palveluita ja järjestelmiä. Perustuslakivaliokunta pitää tärkeänä, että kielelliset perusoikeudet otetaan huomioon palveluiden kehittämisen alkuvaiheesta alkaen ja että digitaalisia palveluita kehitetään rinnakkain eri kieliversioina (PeVM 5/2022 vp).

Esityksessä viitataan lisäksi siihen, että Digi- ja väestötietovirasto osallistuu valtiovarainministeriön hankkeeseen, jolla pyritään perustamaan valtionhallinnon yhteisiä palvelupisteitä ennen vuotta 2030.

Olennainen osa tulevien palvelupisteiden toimintaa on se, että kävijät voivat ottaa yhteyttä viranomaisiin etäpalveluiden kautta, mikä edistää digitaalisten viranomaispalveluiden käyttöä. Vaarana on kuitenkin se, että henkilökohtaista palvelua tarvitsevat henkilöt, jotka eivät käytä digitaalisia palveluita jäävät hankkeen kohderyhmän ulkopuolelle, mihin tulisi kiinnittää erityistä huomiota valmistelussa.

Folktinget viittaa siihen, että kaikilla on lain mukaan oikeus valita, käyttävätkö he suomen vai ruotsin kieltä viranomaisissa asioidessaan. Folktinget edellyttää, että tälle annetaan paljon painoarvoa hankkeen suunnittelussa ja toteutuksessa. Keskeisen tärkeää on se, että viranomaisilla on velvollisuus oma-aloitteisesti huolehtia kielellisten oikeuksien toteutumisesta käytännössä.

Vaikutukset henkilöstöön

Esityksen mukaan ehdotuksen vaikutukset eivät ole merkittäviä henkilöstön kannalta.

Folktinget toteaa, että toimipisteen sijaintipaikalla on silti vaikutusta mahdollisuuksiin rekrytoida ruotsinkielentaitoista henkilöstöä kaksikielisillä alueilla. Rekrytointi hankaloituu, jos kielelliseen vähemmistöön kuuluvien osuus on pieni. Jos toimipiste lakkautetaan ja henkilöstö siirretään toiseen toimipisteeseen, vaarana on, että henkilöstö etsii vaihtoehtoisia työskentelymahdollisuuksia lähempää. Tällä voi siten olla kielteisiä vaikutuksia viranomaisen kielellisiin valmiuksiin kaksikielisillä alueilla.

On keskeistä, että viranomaisella on maamme kaksikielisillä alueilla riittävästi toimipisteitä, joissa on ruotsinkielentaitoista henkilöstöä. Jotta ruotsinkieliset palvelut voidaan turvata, toimipisteitä ja työpaikkoja tulee sijaita Suomen kaksikielisillä alueilla.

Taloudelliset vaikutukset

Esityksen mukaan ehdotuksella ei ole suoraa vaikutusta toimipaikkaverkoston, eikä siten suoria taloudellisia vaikutuksia.

Folktinget viittaa siihen, että kielellisillä perusoikeuksilla on erityisasema hallintorakenteiden muutoksista päätettäessä. Siksi taloudellisiin argumentteihin perustuvilla näkemyksillä ei voida

antaa yhtä paljon painoarvoa päätöksenteossa. Näin ollen säästövaatimukset, kuten valtionhallinnon tuottavuusohjelma, eivät saa johtaa siihen, että viranomaisten kyky turvata yksityishenkilöiden oikeus ruotsinkielisiin palveluihin heikentyy tulevien palveluverkoston muutoksia koskevien päätösten takia.

Folktinget pyytää eduskunnan hallintovaliokuntaa kirjaamaan mietintöönsä, että

- **ennen kuin päätetään valtion yksiköiden ja toimintojen sijoittamisesta sekä palveluiden saatavuudesta, yksiköissä on tehtävä perusteellinen kielellisten vaikutusten arviointi, jolle on annettava merkitystä päätöksenteossa. Jotta ruotsinkieliset palvelut voidaan turvata, viranomaisten toimipisteitä ja työpaikkoja tulee sijaita Suomen kaksikielisillä alueilla.**
- **kielilain velvoitteet on perustuslakivaliokunnan mietinnön (PeVM 5/2022 vp) mukaisesti otettava huomioon uusia digitaalisia palveluita ja järjestelmiä luotaessa siten, että kielelliset oikeudet turvataan järjestelmäratkaisuissa ja palveluiden kehittämisessä. Lisäksi digitaalisten palveluiden käyttäjätukea on tarjottava sekä suomeksi että ruotsiksi.**
- **säästötoimenpiteitä koskevat vaatimukset, kuten valtionhallinnon tuottavuusohjelma, eivät saa johtaa siihen, että viranomaisen kyky turvata yksityishenkilöiden oikeus ruotsinkielisten palveluiden saamiseen heikentyy.**

Helsingissä 16.10.2024

SVENSKA FINLANDS FOLKTING

Henrik Wickström
puheenjohtaja

Christina Gestrin
Folktingetin pääsihteeri

Kristina Beijar
hallintoasioiden asiantuntija